

Piilevä näkyväksi

Tutkimuksen avulla kohti laadukkaampia opiskelijavalintoja

Opiskelijavalintoihin kytkeytyy runsaasti merkityksiä. Valintojen kehittämässä tarvittavia uudistuksia tulisi arvioida tutkimusperustaisesti.

OPETTAJANKOULUTUKSEN KUTEN muunkin korkeakoulutuksen opiskelijavalintoja uudistetaan poikkeuksellisen kiihkeästi. Muutosten myötä valintoihin on kohdistunut ennennäkemätöntä mielenkiintoa, ja eri valintatapojen etuja sekä heikkouksia on puitu valtamedioiden uutisissa, pääkirjoituksissa ja mielipidepalstoilla.

Opiskelijavalintaan kytkeytyy runsaasti erilaisia merkityksiä. Väitöskirjassani (Mankki 2019) käsitelin opettajankoulutuksen opiskelijavalintaa, joten tarkasteluni kiinnittyy erityisesti sen ominaispiirteisiin. Peräänkuuluttamani tutkimusperustaisuuden periaatteet soveltuvat kuitenkin opiskelijavalintojen kehittämisen ja uudistamisen ohjenuoraksi yksittäistä koulutusala laajemminkin.

Omat kokemukseni tuovat paitsi esiin opiskelijavalinnan merkitystä yksilölle myös selittävät, miksi oikeastaan kiinnostuin valinnoista niin paljon, että päädyin lopulta tutkimaan aihetta kokonaisen väitös-

kirjan verran. Henkilökohtaisten kokemusten muovaaman esiymmärryksen (ks. Varto 2005) kuvailusta laajennan opiskelijavalinnan tarkastelua aiheellisimpiin, yksilönäkökulmaa laajempiin perspektiiveihin.

RIMAA HIPOEN OPETTAJANKOULUTUKSEEN

Keväällä 2010 hain opiskelemaan Tampereen yliopiston luokanopettajakoulutukseen, joka silloin vielä sijaitsi Hämeenlinnassa. Valinnat olivat nykyiseen tapaan kaksivaiheiset. Ensimmäisen vaiheen kirjallisessa VAKAVA-kokeessa parhaiten menestyneet hakijat kutsuttiin toiseen ja ratkaisevaan vaiheeseen – soveltuvuuskokeeseen.

Kesäkuun lopussa kotiini saapui kirje, jossa onniteltiin sisäänpääsystä tavoittelemaani koulutukseen. Samassa kirjeessä ilmoitettiin valintapisteeni ja alin pistemäärä, jolla koulutukseen hyväksyttiin. Ne olivat tismalleen samat. Minut oli siis viimeisenä

SOVELTUVAUSKOE ON YKSI OPETTAJAOPISKELIJOIDEN HEIMOPUHEENAIHE.

hyväksytty niiden 64 joukkoon, jotka tuona vuonna Hämeenlinnan opettajankoulutuslaitoksessa opintonsa aloittivat.

Olin ymmärrettävästi onnellinen saavuttamastani opiskelupaikasta, mutta samaan aikaan mieltäni kaihersä hämmennys: miksi juuri minä pääsin viimeisenä sisään ja parisataa muuta takanani karsittiin? Palasin ajatuksissani monesti soveltuvuuskoetilanteeseen – siihen samaan tuoliin, jossa jännittyneenä istuin vastaamassa pöydän toisella puolella olevien opettajankouluttajien kysymyksiin. Olisinko jollakin puolihuolimattomalla kommentilla pystynyt pilaamaan sisäänpääsystäni? Vai onnistuinko kuitenkin viime hetkellä ohittamaan riittävän määrän kanssakilpailijoita tuomalla esiin jonkin valitsijoiden tavoitteleman piirteen? Vaikka en asiaa vielä tuolloin ymmärtänyt, rimaahipovalla valintatuloksella ja sen herättämällä kysymyksillä kylvettiin siemen myöhemmälle väitöskirjatyölle.

Valintakokeet ovat korkeiden panostensa takia hakijoille voimakkaita ja siksi mieleenpainuvia kokemuksia (Kosonen 2002). Huomasinkin pian opintojen alkuvaiheessa myös muiden opiskelijoiden muistelevan kernaasti omaa soveltuvuuskoettaan sekä siihen liittyviä tunteita ja uskomuksia.

Tutkija Oili-Helena Ylijoki (1998) käyttää akateemisissa yhteisöissä esiintyvistä, ryhmää yhdistävistä puhetavoista ja -aiheista heimopuheen käsitettä. Soveltuvuuskoete oli aikanaan ja käsittääkseni edelleenkin yksi tällainen opettajaopiskelijoiden heimopuheenaihe. Tämä on ymmärrettävää, onhan soveltuvuuskoete keskeinen initiaatoriitti opettajaopiskelijoiden heimon jäseneksi (ks. Kempainen 2007). Spekulaatiot opiskelijatovereiden kanssa eivät kuitenkaan johtaneet sen pidemmälle, vaan käteen jäi ainoastaan kollektiivista epä tietoisuutta siitä, millä perusteella kukin meistä oli valittu opiskelemaan opettajaksi.

OPETTAJANKOULUTUKSEN VALINTOJEN TAVOITTEENASETELU

Vaikka opiskelijavalinta vaikuttaa merkittävästi ihmisen elämäntulkukseen, sitä on pääasiassa syytä tarkastella yksilöllistä näkökulmaa laajemmassa perspektiivissä. Esimerkiksi opettajankoulutuksessa valinta tulisi kyetä tekemään mahdollisimman laadukkaasti, sillä käytännössä se on ainoa todellinen kynnyksen matkalla kohti opettajan vaatavaa ja vaikuttavaa ammattia (Barber & Mourshed 2007; Casey & Childs 2011; Klassen, Durksen, Patterson & Rowett 2017).

Valinnan tavoitteena on valikoida opiskelijoiksi ne, jotka suoriutuvat hyvin paitsi koulutuksessa myös opettajan työtehtävissä. Vähimmäisvaatimuksena voitaneen pitää alalle soveltumattomien hakijoiden karsimista – onhan pyrkijöissä edelleen runsaasti niitä, joille ammatti ei omista toiveista ja uskomuksista huolimatta sovi (Nikkola & Rähä 2007). Mikäli valintapäätöksessä epäonnistutaan, seuraukset ovat haitallisia huonoon uravalintaan sortuneelle hakijalle, tämän opetettavaksi joutuville oppilaille sekä viime kädessä koko yhteiskunnan sosiaaliselle ja taloudelliselle hyvinvoinnille (Dinham 2013; Hanushek & Rivkin 2012).

Lopulta opiskelijavalinnan suhde opettajankoulutukseen määräytyy sen mukaan, ajatellaanko opettajaksi opittavan vai synnyttävän (Klassen & Kim 2017; Kunter, Klusmann, Baumert, Richter, Voss & Hachfeld 2013). Ensimmäinen vaihtoehto on, että opettajaksi opitaan. Kun lähes kuka tahansa voi oppia opettajan ammatissa tarvittavat ominaisuudet ja taidot, ei sillä juurikaan ole väliä, kuka koulutukseen valikoidaan. Tällöin opiskelijavalinnan merkitys jää vähäiseksi. Toinen vaihtoehto on, että opettajaksi synnyttään, jolloin opettajaominaisuudet ymmärretään pääasiassa muuttumattomiksi ja staattisiksi. Kun opettajaosaaminen ei laadukkaassakaan koulutuksessa juuri kehity, valintavaiheen merkitys on tällöin erittäin suuri.

Kolmas ja realistisin vaihtoehto lienee kuitenkin se, että opettajan ammattitaito muotoutuu vuorovaihteisesti opettajankoulutuksessa opitun ja pysyvien henkilökohtaisten ominaisuuksien, kuten persoonallisuuspiirteiden ja dispositioiden, summaksi. Opettajan siis sekä synnyttään että opitaan (mm. Klassen &

Kim 2017). Tällöin valinnoilla on opettajien laadun takaamisessa merkitystä siinä missä koulutuksellakin.

Lopulta opettajankoulutusta ja sen valintoja ei kannattaisi asettaa vastakkain, saati erottaa toisistaan. Jokakeväisen irrallisen riitin tai *ad hoc* -toiminnan sijaan ne tulisi ymmärtää keskeiseksi osaksi opettajankoulutusta – niin valintaa suorittavien opettajankouluttajien keskuudessa kuin hallinnossakin.

OPETTAJANKOULUTUKSEN VALINTOJEN SOLMUKOHTIA

Väitöskirjassani esittämäni empiiriset havainnot eivät anna opettajankoulutuksemme valinnoista kaikkein ruusuisinta kuvaa, ennemminkin ne kyseenalaistavat valintojen uskottavuutta. Tutkimuksen haastatteluosassa kävi ilmi, että samankin opettajankoulutusyksikön opettajankouluttajat kohdistivat hakijoihin keskenään erilaisia, jopa vastakkaisia vaatimuksia. Kun yksi arvioitsija esimerkiksi korosti hakijan nöyryyttä ja vastaanottavuutta, toinen arvostikin kriittistä orientaatiota ja kyseenalaistamista. Mikäli kuvatut erot aktualisoituvat valinnassa, ne aiheuttavat ongelmia niin opettajankoulutukselle kuin hakijallekin. Opettajankoulutukselle ongelmallista on se, että subjektiiviset valintakriteerit voivat estää keskeisempien opettajaominaisuuksien nousemisen valintojen lähtökohdaksi. Hakijalle ikävintä taas on se, että valintamenestys saattaa riippua paljonkin siitä, kenen arvioitaviksi soveltuvuuskokeessa joutuu.

Väitöskirjani rekisteritutkimusosa taas paljasti yhteensopivuusongelman opettajankoulutuksen ja soveltuvuuskokeen välillä. Opettajankouluttajien antamat soveltuvuuskoepisteet eivät juurikaan ennustaneet hakijoiden suoriutumista opettajankoulutuksessa. Sen sijaan pisteiden yhteys esimerkiksi arvosanoihin oli negatiivinen – paremmat soveltuvuuskoepisteet ennustivat siis heikompia arvosanoja opettajankoulutuksessa. Tulosten perusteella opettajankouluttajat eivät näytä valintavaiheessa pystyvän tunnistamaan ainakaan parhaiten opettajankoulutuksessa menestyviä hakijoita.

Mediassa, muun muassa *Helsingin Sanomissa* (Grönholm 2019), tutkimukseni kärjeksi on nostettu

se, että opettajankouluttajat vaikuttavat suosivan valinnoissa miehiä ja iäkkäämpiä hakijoita. Vaikka valinnan pääasiassa ratkaisevatkin muut tekijät kuin hakijan ikä tai sukupuoli, tällaiset – tiedostamatta tai tiedostetusti – ylläpidetyt piilokiintiöt heikentävät hakijoiden yhdenvertaisia mahdollisuuksia tulla valituiksi koulutukseen. Mikäli esimerkiksi miesopettajia kaivataan kouluihin lisää, piilokiintiöiden ylläpitämisen sijaan olisi perusteltua pyrkiä aidosti purkamaan niitä esteitä, jotka vähentävät miesten halukkuutta hakeutua alalle.

Vaikka väitöskirjani maalaama kuva on jokseenkin koruton, pyrin tarkastelemaan asiaa myönteisestä näkökulmasta. Nojaan tässä sanontaan *“bad news is good news, good news is no news, and no news is bad news”* eli ”huonot uutiset ovat hyviä uutisia, hyvät uutiset eivät ole uutisia ja se, ettei uutisia ole ollenkaan – se on huono uutinen”.

”Hyvät uutiset eivät ole uutisia” viittaa lähinnä siihen, että toiminta kohtaa sille asetetut odotukset, eikä muutoksille ole oikeastaan mitään tarvetta. ”Huonot uutiset ovat hyviä uutisia” taas kuvaa sitä, että on pelkästään edullista, mikäli erilaiset ongelmat saadaan tuotua päivänvaloon. Vasta kun aiemmin piileviksi jääneet epäkohdat saatetaan asianomaisten tietoon, mahdollistuu se, että niitä pystytään korjaamaan.

Havaittujen epäkohtien korjaamiseen onkin juuri nyt paitsi selkeä tarve myös erittäin hyvä mahdollisuus. Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittaman, vuoden 2019 loppuun päättyneen Opettajankoulutuksen valinnat – ennakoivaa tulevaisuustyötä - eli OVET-hankkeen pohjatyön seurauksena opettajankoulutukset siirtyvät keväällä 2020 yhteisvalintaan ja yhteiseen soveltuvuuskokeeseen. Aiemmasta poiketen samalla soveltuvuuskokeella voi tulla valituksi paitsi useaan opettajankoulutusohjelmaan myös eri yliopistoihin. Samalla opettajankouluttajien rooli opettajankoulutuksen portinvartijoina korostuu entisestään, sillä lopullisessa valinnassa ei enää nojata soveltuvuuskokeen ja ylioppilastodistuksen yhteispisteisiin vaan ainoastaan opettajankouluttajien tekemiin soveltuvuuskoearvioihin.

Muutos kutsuu luokseen aiempaa suurempia panostuksia sekä soveltuvuuskoemenetelmien että opettajankouluttajien arviointiosaamisen kehittämiseen, jotta samoista opiskelupaikoista kilpailevia

ENSIKERTALAISKIINTIÖ ON OHJANNUT HAKIJOIDEN KÄYTTÄYTYMISTÄ JOPA AIEMPAA VAROVAISEMPAAN SUUNTAAN.

hakijoita arvioidaan yhtenäisin ja validein perustein ympäri maan. Mahdollisuudet soveltuvuuskokeen systemaattiseen kehittämiseen ovat valtakunnallisessa yhteistyössä kuitenkin lähtökohtaisesti merkittävästi suuremmat kuin aiemmassa, yksikkökohtaisesti eriytyneessä järjestelmässä.

PIILEVÄ NÄKYVÄKSI VALINTATUTKIMUKSEN AVULLA

Palaan lopuksi vielä sanonnan käsittelemättömään, kolmanteen osaan: ”Huonoin uutinen on siis se, ettei uutisia ole ollenkaan.” Toisin sanoen pahinta on se, että ongelmat jäävät piiloon. Asioiden – niin myönteisten kuin kielteisten, miellyttävien kuin epämiellyttävienkin – valottamisessa tutkimus on tärkeää. Omassa väitöskirjassani rajauduin tuomaan esiin opettajankoulutuksen valintojen latentteja eli piileviä piirteitä, mutta aiempaa vahvemmassa valintatutkimuksesta olisi merkittävää hyötyä muillakin aloilla – ainakin kolmesta syystä.

Ensinnäkin, suurimmat sudenkuopat valintojen kehittämisessä voisivat olla tutkimuksen avulla vältettävissä. Esimerkiksi ilman tutkimustietoa toteutettu ensikertalaiskiintiö vaikuttaa kärsivän lähestymisrheestä: nuorten asemaa valinnoissa ei juuri ole kyetty parantamaan, joskin hakijoiden käyttäytyminen on muuttunut samalla jopa varovaisempaan suuntaan

(ks. Ahola & Spoof 2019). Myös todistusvalintaa varten nopeasti luotu ylioppilastodistuksen pisteytystyökalu on aiheuttamassa suunnittelemattomia dominoefektejä: lukiolaiset ovat esimerkiksi alkaneet suosia ainevalinnoissaan enenevissä määrin, monien näkemysten mukaan liiaksikin pitkää matematiikkaa.

Toiseksi, aiempaa vahvempi valintatutkimus antaisi korkeakouluille keinon suhtautua yhä kriittisemmin paikoin perusteettomaan poliittiseen ohjaukseen, jossa korkeakoulutuksen rakenteellisia ongelmia valutetaan valinnoissa ratkaistaviksi. Tällaiseen opiskelijavalinta-autonomiaan korkeakouluilla olisi myös lakiin kirjattu oikeus (ks. ammattikorkeakoululaki 2014/932 § 28; yliopistolaki 2009/558 § 36). Uudistusten olisi syytä pohjautua budjettiohjauksella nopeasti läpирunnottujen ”yhden koon” mallien sijasta aina alakohtaisesti koeteltuun tietoon.

Kolmanneksi, nykyistä vankemman valintatutkimuksen avulla olisi helpompaa sivuuttaa valintakeskustelua voimakkaasti leimaava kokemuspohjainen, yksilöiden omaan valikoitumisprosessiin nojaava tarkastelutaso. Vaikka valintavaihe on vaikuttanut voimakkaasti omaankin elämäntilanteeseen – aina väitöskirjatyöhön asti – ehdotan kuitenkin, ettei subjektiiviselle ja tunneperustaiselle argumentoinnille parhaista valintatavoista annettaisi juurikaan painoarvoa, vaan tarvittavia uudistuksia arvioitaisiin aina tutkimusperustaisesti.

VILLE MANKKI

kasvatustieteen tohtori,
tutkijatohtori
kasvatustieteiden ja kulttuurin
tiedekunta
Tampereen yliopisto

 <https://orcid.org/0000-0001-7064-3472>

Puheenvuoro perustuu Ville Mankin väitöstutkimuksen ”Opettajankouluttajat portinvartijoina opettajankoulutuksen opiskelijavalinnassa” lektioon Tampereen yliopistossa 14. joulukuuta 2019.

LÄHTEET

- Ahola, S. & Spoof, J. (2019). Todistusvalinnat ja opintojen nopeuttamispolitiikka – tapaus kauppatiede. *Tiedepolitiikka* 44(1), 7–22.
- Ammattikorkeakoululaki 2014/932. Annettu Helsingissä 14.11.2014.
- Barber, M. & Mourshed, M. (2007). *How the world's best performing school systems come out on top*. London: McKinsey & Company.
- Casey, C. E. & Childs, R. A. (2011). Teacher education admission criteria as measure of preparedness for teaching. *Canadian Journal of Education* 34(2), 3–20.
- Dinham, S. (2013). The quality teaching movement in Australia encounters difficult terrain: A personal perspective. *Australian Journal of Education* 57(2), 91–106. DOI: 10.1177/0004944113485840
- Hanushek, E. A. & Rivkin, S. G. (2012). The distribution of teacher quality and implications for policy. *Annual Review of Economics* 4, 131–157. DOI: 10.1146/annurev-economics080511-111001
- Grönholm, P. (2019). ”Tuore väitös: Opettajakoulutuksen valinta suosii miehiä ja vanhempia hakijoita. *Helsingin Sanomat* 4.12.2019. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-200006331804.html> (12.12.2019).
- Kemppinen, L. (2007). Ihannehakijan muutokuva – epävirallinen valintakoekeskustelu ja opettajuuteen liittyvät uskomukset. Teoksessa P. Räihä & T. Nikkola (toim.) *Sattumia vai osumia? Opiskelijavalinnan olemuksen määrittelyä*. Jyväskylä: PS-kustannus, 185–228.
- Klassen, R. M., Durksen, T. L., Patterson, F. & Rowett, E. (2017). Filtering functions of assessment for selection into initial teacher education programs. Teoksessa D. J. Clandinin & J. Husu (toim.) *Handbook of Research on Teacher Education* (vol. 2). London: SAGE Publishers, 893–909.
- Klassen, R. M. & Kim, L. E. (2017). Assessing critical attributes of prospective teachers: Implications for selection into initial teacher education programs. Teoksessa D. W. Putwain & K. Smart (toim.) *British Journal of Educational Psychology Monograph Series II: Psychological Aspects of Education*. Oxford, UK: Wiley, 5–22.
- Kosonen, P. (2002). Opiskelijavalinnan laatu – monitahoinen haaste. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja* 4(2), 22–32.
- Kunter, M., Klusmann, U., Baumert, J., Richter, D., Voss, T. & Hachfeld, A. (2013). Professional competence of teachers: Effects on instructional quality and student development. *Journal of Educational Psychology* 105, 805–820. DOI: 10.1037/a0032583.
- Mankki, V. (2019). *Opettajankouluttajat portinvartijoina opettajakoulutuksen opiskelijavalinnassa*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Nikkola, T. & Räihä, P. (2007). Opettajan työn analyysi opiskelijavalintojen perustaksi. Teoksessa P. Räihä & T. Nikkola (toim.) *Sattumia vai osumia? Opiskelijavalintojen olemuksen määrittelyä*. Jyväskylä: PS-kustannus, 9–22.
- Varto, J. (2005). *Laadullisen tutkimuksen metodologia*. http://arted.uiah.fi/synnyt/kirjat/varto_laadullisen_tutkimuksen_metodologia.pdf.
- Ylijoki, O.-H. (1998). *Akateemiset heimokulttuurit ja noviisien sosialisatio*. Tampere: Vastapaino.
- Yliopistolaki 2009/558. Annettu Naantalissa 24.7.2009.